

आतृन् सुहृज्जातोन् हित्वा सौरतसौहृदाः ।
ननन्दृश्यालं ववादा दीनास्त्रेणाः कलौ नराः । शूद्राः
प्रतिपक्षीयन्ति तपोवेशोपजीविनः । धर्मं वक्ष्यन्त्यधर्मा-
न्धधिरुहोत्तमासनम् । नित्यमुद्विग्नमनसोदुर्भिक्षकर-
कर्मिताः । निरवे भूतले राजवनादृष्टभयाह्वराः । वासो-
ऽनपानशयनव्यायसंज्ञानभूषणैः । होनाः पिशाचसन्दर्श्या
भविष्यन्ति कलौ प्रजाः । कलौ काकिकिक्लेश्यर्थे विग्रह-
त्यक्तसौहृदाः । त्यक्तान्तीह प्रियान् प्राणान् हनिष्य-
न्ति स्त्रकानपि । न रक्षिष्यन्ति मनुजाः स्वविरो पितरा-
वपि । पुत्रान् भार्याञ्च कुलजां शूद्राः शिशोदरभराः ।
कलौ न राजन् । जगतां परं गुरुं श्लोकरुणाद्यानतपाद-
पङ्कजम् । प्रायेण सर्वा भगवन्तसन्धुतं यक्ष्यन्ति
पावकविभिन्नचेतसः । यक्ष्मास्येवं क्षियताम् आह्वरः
प्रतन् स्वलन् वा विवशीष्टणन् पुत्रान् । विषकृकर्मार्गल-
उच्चर्मा गतिं प्राप्नोति यक्ष्यन्ति न तं कलौ जनाः ।
पुंसां कलिहतान् दोषान् द्रव्यदेशावुपगम्यान् । सर्वान्
हरति चित्तस्यो भगवान् पुरुषोत्तमः । नृपतः संकीर्त्ति-
तोध्यातः पूजितस्त्राहृतोऽपि वा । नृणां क्षिणोति भगवान्
हृत्स्वोजन्मायुताशुभम् । यथा हेन्नि स्थितोवर्द्धिष्यं
हन्ति धातुजम् । एवमात्मगतोविष्णुर्दौर्गिनामगुभायय-
म् । विद्यातपःप्राणनिरोधमेतौर्धोर्धोभिषेकप्रतदानजयैः ।
नात्यन्तशुद्धिं लभतेऽन्तरात्मा यथा हृदिस्थे भगवत्यनले ।
तस्मात् सर्वात्मना राजन् ! हृदिस्थं कुरु केशवम् । क्षिय-
माणोहृद्वरहितस्ततोयाति परां गतिम् । क्षियमाणैरपि
ध्येयो भगवान् परमेश्वरः । आत्मभारं नवन्तहा सर्वात्मा
सर्वसम्भवः । कलेर्दीननिषेदाजस्रिश्चैकोनहृत् शुणः ।
कीर्त्तनादेव क्षणस्य सक्तमन्यः परिप्रजेत् । कते यज्ज्वायतो
विष्णुं त्वेतायां यजतोमलैः । द्वापरे परिचर्यायां कलौ
तद्विरकीर्त्तनात्” ।

विश्वेश्वरसरस्वतोऽकते कलिधर्मे नामाप्रमाणात्तद्दोषो
पश्यमनसुक्तं यथा—विष्णुपुराणाग्निपुराणयोः ।
“धर्मोत्कर्षमतीवाशु प्राप्नोति पुरुषः कलौ । स्वत्यासेन धर्म-
ज्ञास्येन तृष्टोऽस्म्यहं कलेः । धन्ये कलौ भजेद्दिप्रोद्यत्य-
क्लेर्धर्महाफलम् । अत्यन्तदुष्टस्य कलेरयमेको महान्
गुणः” ब्रह्माण्डपुराणे । “त्वेतायामावृदिको धर्मोद्वापरे-
माधिकः स्मृतः । यथाशक्ति परं प्राञ्जलदङ्गा प्राप्नु-
यात् कलौ” । विष्णुपुराणब्रह्मपुराणयोः “यत् कते दश-
भिर्धर्मैः त्वेतायां हायनेन तत् । द्वापरे तत्तु मासेन अहो-

रात्रौ तत् कलौ । तपसा ब्रह्मचर्यस्य जपादेश फल-
द्विजाः । प्राप्नोति पुरुषस्तेन कलिः साक्षिति भाषितम् ।
तथात्येनेव यत्नेन पुण्यस्त्रास्यमनुत्तमम् । करोति यः
कतयुगे क्षियते तपसा हि सः । स्नान्दे काशीखण्डे ।
“कलौ विश्वेश्वरोदेवः कलौ वाराणसी पुरी । कलौ
भागीरथी गङ्गा कलौ दानं विविष्यते” । अग्निपुराणे
“नास्ति त्र्यम्बरं नृणां विष्णोराराधनामनुसने ! युगे-
ऽक्षिंक्षानसे चोरे यज्ञवेदविवर्जिते । कुर्वीताराधनं
राजन् ! वासुदेवे कलौ युगे । यदध्यर्च्य हरिं भक्त्या कते
वर्षयत् नृप ! विधानेन कलौ लेभे अहोरात्रात् कलौ
हि तत्” नारदीये । “अहोऽतीव सभाग्यासो सद्यो
क्षेयवाचकाः । चोरे कलिद्युगे प्राप्ते सर्वधर्मवहिष्कृते ।
शिवपूजापरा वे तु शिवनामपरायणाः । त एव
शिवतुल्याश्च चोरे कलिद्युगे द्विजाः” । स्नान्दपुराणे
“ब्रह्मा कतयुगे देवस्त्रेतायां भगवान् रविः । द्वापरे
भगवान् विष्णुः कलौ देवो महेश्वरः” । सत्सुपुराण-
स्नान्दपुराणयोः “ज्ञात्वा कलिद्युगं चोरं हाहाभूतमचेत-
नम् । अविमुक्तं न लुङ्गन्ति कतार्थास्ते नरा भुवि । नान्यं
पश्यामि जनानां सुक्ता वाराणसी पुरीम् । सर्वपापोप-
शमनं प्रायश्चित्तं कलौ युगे” । भविष्यपुराणे “कते
सर्वाणि तीर्थानि त्वेतायां पुष्करं परम् । द्वापरे तु कुरु-
क्षेत्रं कलौ गङ्गैव केवलम् । ध्यानं कते मोक्षहेतु
स्त्रेतायां तच्च वै तपः । द्वापरे तद्दुष्यं यज्ञाः कलौ
गङ्गैव केवलम्” । स्नान्दपुराणनारदीयपुराणयोः “भुक्ति-
सुक्तिफलमेष्टुरत्योपायेन चेन्नरः । तीर्थान्वेषाच्चये-
द्विद्वान् कलौ गङ्गां विशेषतः” । मनुपारायरी-
“तपः परं कतयुगे त्वेतायां ज्ञानमुच्यते । द्वापरे
ब्रह्मनित्याहुः दानमेकं कलौ युगे” । महाभारते “तपः
परं कतयुगे त्वेतायां ज्ञानमुच्यते । द्वापरे यज्ञमेधाहुः
कलौ दानं दया दमः । गीता गङ्गा तथा भिक्षुः कपिला-
वत्यसेवनम् । वासरं पञ्चनाभस्य संपन्नं न कलौ युगे” ।

एवमुक्तानां विष्णुमहादेववाराणसीगङ्गादानानां कलौ
विशेषतः सेवायां यानि फलानि तान्मुत्तरत्वे क्रमेण प्रदर्शयन्ते ।
तत्तादौ विष्णोराराधनफलं कथ्यते । “कलौ कलिमलध्वंसं
सर्वपापहरं परम् । येऽर्चयन्ति हरिं नित्येनोऽपि वन्द्या यथा
हरिः” नारदीये “तीर्थान्वत्यतरकोबावो विप्रास्तथा भुवि ।
मदुमक्ताचेति विशेषास्तनवोमम पञ्चधा । तेषां पुण्यात्मनं
भोतोभ्यर्थं कलिप्रवातकः । मन्दोभवत्कविभवो निःशङ्कं